

نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران مرکز تحقیقات، مطالعات، و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

مریم گونه‌فراهانی^۱

چکیده

موضوع پژوهش حاضر شناسایی نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران مرکز تحقیقات، مطالعات، و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما، میزان استفاده آنان از منابع، و نیز شناخت موانع در دستیابی به اطلاعات است. این پژوهش با استفاده از تحقیق پیمایشی انجام شده و فاقد فرضیه است. تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان می‌دهد که پژوهشگران به استفاده از منابع فارسی بیشتر تمایل دارند (۵۰ درصد). همچنین ۶۰ درصد افراد جامعه مورد تحقیق اطلاعات مورد نیاز خود را از کتاب کسب می‌کنند. هدف از کسب اطلاعات نیز انجام طرح‌های تحقیقاتی (۷۰ درصد)، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی (۱۸ درصد)، و ترجمه و تألیف (۹ درصد) است. مهم‌ترین مانع در دسترسی به اطلاعات، نبود منابع مورد نیاز در کتابخانه عنوان شده است (۵۱ درصد).

کلیدواژه‌ها

مرکز تحقیقات صدا و سیما، پژوهشگران، نیازهای اطلاعاتی، منابع اطلاعاتی، دستیابی به اطلاعات

مقدمه

عرضه می‌کنند. بدیهی است که هر یک از اشکال منابع اطلاعاتی با هدفی خاص تهیه می‌شوند، اما در عصر حاضر که همه در پی دستیابی به اطلاعات جدید و روزآمد هستند، این پرسش مطرح می‌شود که کدام یک از منابع اطلاعاتی بیشتر قادر خواهد بود نیازهای اطلاعاتی افراد را مرتفع سازد؟ در پاسخ به این پرسش، تحقیقات زیادی

هم اکنون که در آستانه هزاره سوم قرار داریم، بیش از هر زمان دیگری مسئله اطلاعات و اطلاع‌رسانی، آن هم در سطح گسترده مطرح است. هر روز مشاهده می‌شود که بر تعداد مراکز گردآوری اطلاعات افزوده می‌شود. این مراکز، اطلاعات جمع‌آوری شده را در قالب اشکال گوناگون منابع اطلاعاتی

انجام گرفته است و مروری بر تحقیقات انجام شده اهمیت تداوم بررسی نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان را نشان می‌دهد.

«رابرت کوور»^۲ در بررسی تعدادی از تحقیقات انجام شده در مورد نیازهای اطلاعاتی سال‌های ۱۹۵۳-۱۹۶۶، در مورد علت پیدایش این‌گونه تحقیقات می‌گوید: «افزایش اطلاعات در علوم و تکنولوژی باعث شده محققان وقت زیادی را صرف جمع‌آوری اطلاعات نمایند، زیرا اغلب آنها نمی‌دانند که اطلاعات مطلوب خود را کجا جست‌وجو کنند» (۹: ۴۴۶-۴۵۶). کوور ارزش اصلی این مطالعات را در ایجاد انگیزه برای اندیشیدن در سرپرستان سازمان‌های مورد مطالعه می‌داند.

آگاهی از نیازهای اطلاعاتی لازمه تصمیم‌گیری صحیح برای ایجاد یا بهبود مراکز اطلاع‌رسانی است. این مراکز باید نیازهای مراجعان خود را همواره مورد بررسی قرار داده و ترتیبی اتخاذ کنند که منابع لازم برای مطالعه و تحقیق فراهم شود. این تحقیقات با توجه به رشد روزافزون اطلاعات و به تبع آن تنوع در شکل منابع ارائه‌دهنده آنها باید به‌طور مستمر در مراکز پیگیری شود، تا مراکز اطلاع‌رسانی همواره به‌طور روزآمد در جریان نیازهای مراجعه‌کنندگان خود قرار گیرند. رسیدن به هدف‌های مذکور تنها با بررسی نیازهای اطلاعاتی جامعه موردنظر میسر می‌شود. بنابراین کسب اطلاعات از کاربران می‌تواند در شناخت نیازهای اطلاعاتی و طراحی یک سیستم اطلاع‌رسانی

مؤثر باشد.

تعریف مسئله

سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین سازمان‌های فرهنگی، بار سنگینی را در جهت رشد و ارتقای سطح علمی و فرهنگی کشور برعهده دارد. پژوهش در فعالیت‌های تولیدی این سازمان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به همین علت وجود مراکز تحقیقاتی که اهداف کلان سازمان و تحقیقات برنامه‌ای و رسانه‌ای و ارتباطی را دنبال کنند، ضروری است. مرکز تحقیقات، مطالعات، و سنجش برنامه‌ای، یکی از مهم‌ترین این مراکز تحقیقاتی است و کتابخانه مرکز تحقیقات نقش مهمی در تغذیه اطلاعاتی پژوهشگران این مرکز برعهده دارد.

با توجه به میزان افزایش اطلاعات، شناخت منابع و استفاده صحیح از آنها اهمیت بیشتری پیدا می‌کند، تا استفاده‌کنندگان بتواند بازیابی اطلاعات و رفع نیازهای خود را سریع‌تر انجام دهند، زیرا هدف اصلی هر کتابخانه فراهم کردن امکانات و تسهیلات لازم به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان است. نیل به این هدف مستلزم شناخت هر چه بیشتر نیازهای اطلاعاتی جامعه مصرف‌کننده می‌باشد.

با توجه به مطالب ذکر شده، ضرورت انجام تحقیق در مورد شناخت نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران مرکز تحقیقات صدا و سیما کاملاً محسوس به نظر می‌رسد.

پرسش‌های اساسی

۱. پژوهشگران به کدام دسته از منابع اطلاعاتی بیشتر نیاز دارند؟
۲. پژوهشگران اطلاعات را برای چه منظوری دریافت می‌کنند؟
۳. آیا منابع موجود نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران را مرتفع می‌سازد؟
۴. نقش اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران تا چه میزان است؟
۵. راه‌های دستیابی پژوهشگران به منابع اطلاعاتی کدام است؟
۶. زبان خارجی منابع مورد استفاده پژوهشگران کدام است؟
۷. موانع دستیابی به منابع اطلاعاتی کدام است؟

هدف و فایده پژوهش

هدف از این تحقیق شناسایی نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، میزان استفاده آنان از منابع، و شناخت موانع در دستیابی به اطلاعات است. شناخت نیازهای اطلاعاتی مسلماً می‌تواند راهنمای خط‌مشی منابع اطلاعاتی و برنامه‌ریزی اطلاعاتی باشد. پژوهش حاضر که دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان را بررسی کرده، می‌تواند در امر مجموعه‌سازی کتابخانه و فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، اطلاعات مفیدی را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان این امور در مرکز تحقیقات صدا و سیما قرار دهد.

روش پژوهش

در این تحقیق از روش پیمایشی، از نوع توصیفی استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه

جامعه مورد مطالعه کلیه پژوهشگران شاغل در مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران در شهر تهران (۱۰۰ نفر) می‌باشند، که دارای مدرک کارشناسی به بالا هستند (از این تعداد ۸۱ پرسشنامه تکمیل و عودت داده شده است).

پیشینه پژوهش

بررسی نیازهای اطلاعاتی از دهه ۱۹۲۰ آغاز شد و از اواخر دهه ۱۹۶۰ با توجه به رشد علوم و فناوری سرعت بیشتری گرفت. مجموعه انتشارات در حوزه مطالعات نیازهای اطلاعاتی از ۱۹۷۱ به بعد نشان می‌دهد که مطالعات نظام‌مند استفاده‌کنندگان به صورت یک پدیده بین‌المللی درآمده است. بررسی اجمالی فهرست مقالات برخی نشریات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از جمله <اریست>^۳ و <چکیده نامه اطلاع‌رسانی (ایزا)>^۴ و <چکیده نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی (لیزا)>^۵ نشان‌دهنده آن است که مطالعه نیازهای اطلاعاتی هنوز هم یکی از مسائل جدی پژوهش در این حوزه است. این‌گونه بررسی‌ها اغلب در کشورهایی که نظام اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی قوی دارند، در جهت برپایی، تقویت یا تداوم این نظام‌ها انجام گرفته است.

3. ARIST= Annual Review of Information science & Technology

4. ISA= Information science Abstract

5. LISA= Library Information Science Abstract

فرنز معصومی (۱۳۷۱) در تحقیق خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی متخصصان علوم دارویی و ارائه الگوی مناسب جهت رفع نیاز آنها» دریافت که تفاوت نوع شغل و زمینه فعالیت، باعث ایجاد تفاوت در نیازهای اطلاعاتی می‌شود و استفاده از انواع منابع اطلاعاتی با توجه به نیاز متفاوت است. پایگاه اطلاعاتی مدلاین به‌طور معنی‌داری در مراکز آموزشی بیشتر از مراکز پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین هدف استفاده از منابع اطلاعاتی با توجه به نوع نیاز متفاوت است (۷).

میترا قیاسی (۱۳۷۴) در تحقیق خود با عنوان «بررسی نیاز اعضای هیئت علمی به منابع اطلاعاتی در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی» به این نتیجه رسید که اعضای هیئت علمی در رشته‌های گوناگون در مراتب مختلف دانشگاهی به منابع با نسبت‌های متفاوتی نیاز دارند، کتاب با ۹۰ درصد در درجه اول اهمیت، و مقاله با ۸۷ درصد در درجه دوم اهمیت قرار می‌گیرد. در مجموع بین نیاز اعضای هیئت علمی سه دانشگاه موردنظر به منابع اطلاعاتی نیز تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مجموع اعضای هیئت علمی این سه دانشگاه بیشتر از طریق کتابخانه (۸۳ درصد) به منابع اطلاعاتی موردنیاز خود دست می‌یابند (۶).

زهرا رضانی (۱۳۷۵) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته‌های حقوق و علوم سیاسی» دریافت که کتاب‌ها و نشریات به نسبت مساوی، اولویت

اول منابع مورد نیاز هر دو گروه هستند. آیین‌نامه‌ها و تصویب‌نامه‌ها برای رشته حقوق و گزارش‌های علمی برای رشته علوم سیاسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. از منابع ردیف دوم مراجع لاتین و مجله نمایه و نمایه‌ها از مهم‌ترین منابع مورد استفاده می‌باشند. علل تحقیق در بین دانشجویان تهیه پایان‌نامه و ارائه مقالات درسی، و در بین استادان ارائه مطالب درسی، ترجمه یا تألیف، و انتشار مطالب در مجلات داخلی است. زبان خارجی هر دو گروه انگلیسی، عربی، و فرانسه می‌باشد. کتابخانه دانشگاهی و شخصی مهم‌ترین راه‌های تهیه اطلاعات محسوب می‌شوند. مهم‌ترین دلیل مراجعه به کتابخانه امانت گرفتن کتاب و مهم‌ترین راه دستیابی به اطلاعات مراجعه به برگه‌دان و قفسه کتاب‌هاست (۴).

فاطمه مکی‌زاده تفتی (۱۳۷۶) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی اساتید محقق در دانشگاه شیراز» چنین نتیجه گرفت که مهم‌ترین منبع مورد استفاده محققان، مجلات خارجی و داخلی و در مرحله بعد کتاب است. چکیده‌نامه‌ها و نمایه‌نامه‌ها و کتاب‌شناسی‌های تخصصی از ابزارهای مورد استفاده برای جست‌وجوی اطلاعات هستند. مهم‌ترین مانع دسترسی به اطلاعات، عدم منابع مورد نیاز در کتابخانه، محدودیت وقت، اشتغال زیاد، پراکندگی کتابخانه‌ها، و عدم آگاهی از وجود منابع ذکر گردیده است. مهم‌ترین انگیزه جست‌وجوی اطلاعات به دست آوردن اطلاعات در زمینه تحقیق و تدریس بیان شده است (۸).

محمد صدیقی (۱۳۷۸) در پژوهش خود با عنوان «بررسی عوامل و راهکارهای مؤثر در رفع نیازهای اطلاعاتی محققین علوم زلزله» در دو حوزه «مؤسسه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله» و «مؤسسه ژئوفیزیک» دریافت که مهم‌ترین منابع رسمی اطلاعات در درجه اول کتاب‌های لاتین و پس از آن نشریات ادواری است. در عین حال نشریات ادواری به نظر محققان از اهمیت بیشتری برخوردار است. این مسئله بیانگر آن است که در صورت کافی بودن نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌ها و نیز به موقع رسیدن آنها، میزان استفاده از این منابع بیشتر خواهد بود (۵).

فاطمه خوشنود (۱۳۷۹) در پژوهش خود که با عنوان «نیازهای اطلاعاتی اعضای هیئت علمی مؤسسه عالی بانکداری ایران وابسته به بانک مرکزی» انجام شد، دریافت که منابع اطلاعاتی مورد نیاز اعضای هیئت علمی در درجه اول کتاب (۷۶ درصد) و پس از آن نشریات ادواری (۶۰ درصد) است، و از منابع اطلاعاتی به منظور افزایش کارایی در امر تدریس (۴۸ درصد) و پس از آن اجرای طرح‌های پژوهشی (۳۶ درصد) استفاده می‌شود. مهم‌ترین عوامل در عدم دسترسی آسان به اطلاعات به ترتیب اولویت، عبارتند از: نبودن منابع موردنیاز در کتابخانه، محدودیت وقت و اشتغال زیاد اعضای هیئت علمی (۳۶ درصد)، عدم آگاهی از وجود منابع (۲۸ درصد)، و محدودیت ساعت کار کتابخانه (۸ درصد) (۲).

پروانه دادخواه (۱۳۸۰) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی

موسیقی‌دانان ایرانی» دریافت که: از میان منابع اطلاعاتی مکتوب، استفاده از کتاب به میزان ۲۶/۶ درصد و در میان منابع اطلاعاتی غیرمکتوب، استفاده از نوار صوتی به میزان ۲۵/۴ درصد مورد توجه موسیقی‌دانان بوده است. همچنین ۳۸/۳ درصد جامعه مورد تحقیق، فعالیت علمی در زمینه موسیقی را انگیزه اصلی در مطالعه منابع اطلاعاتی ذکر کرده‌اند. میزان رضایت ۳۴/۴ درصد از افراد جامعه مورد تحقیق از مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها بسیار کم بوده و تنها ۱ درصد از مجموعه‌سازی رضایت کامل داشتند (۳).

علی خسروجردی (۱۳۸۲) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران بانک تجارت» دریافت که زبان فارسی (۷۱/۲ درصد) و زبان انگلیسی (۲۷/۵ درصد) مهم‌ترین زبان در تأمین نیازهای اطلاعاتی جامعه موردنظر است و این نشان‌دهنده تمایل بیش از حد برای استفاده از منابع فارسی نسبت به منابع انگلیسی است. همچنین جامعه مورد پژوهش برای جست‌وجوی نیازهای اطلاعاتی در حد «متوسط» با رایانه آشنایی دارند، به طوری که بیشترین تعداد (۷۰ درصد) در تمایل به استفاده از «منابع چاپی» نسبت به رسانه‌های دیگر است. در بین منابع اطلاعاتی، «کتاب‌ها» بیشترین سهم را در ارضای نیازهای اطلاعاتی به عهده دارند؛ هدف از کسب اطلاعات نیز «ارتقای مهارت شغلی»، «افزایش بهره‌وری»، و «پیشرفت کار» در سازمان است (۱).

سانگامزواران^۶ در ۱۹۷۶، تحقیقی با عنوان

«بررسی نیازهای اطلاعاتی متخصصان علوم غذایی» انجام داد و به این نتیجه رسید که نوع اطلاعات مورد نیاز متخصصان علوم صنایع در مراکز پژوهش تولید مواد غذایی با نوع اطلاعات متخصصان علوم صنایع غذایی که در مراکز آموزشی و پژوهشی مشغول به کار هستند، متفاوت است. به عبارت دیگر نوع اطلاعات مورد نیاز متخصصان علوم صنایع غذایی با نوع فعالیت آنها مرتبط است (۱۳). ویلسون^۷ در ۱۹۷۹، تحقیقی با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی کارمندان خدمات اجتماعی» انجام داد. وی جامعه مورد پژوهش را به پنج گروه (مسئولان، کارمندان، سرپرستان، مددکاران، و متخصصان) تقسیم کرد و مشاهده شد که تفاوت معنی داری بین نوع اطلاعات مورد نیاز گروه‌ها وجود دارد (۱۴).

دیوید وود^۸ (۱۹۸۴) در تحقیقی با عنوان «شناخت نیازهای اطلاعاتی در زمینه بهداشت حرفه‌ای و پیدا کردن راه‌هایی جهت بهبود دستیابی به اطلاعات مورد نیاز در کشور انگلستان» دریافت که کارکنان بهداشت حرفه‌ای برای روزآمد نگهداشتن اطلاعات خود به مطالعه مقاله‌های مجلات و روزنامه‌ها می‌پردازند و معتقدند که برگزاری دوره‌های بازآموزی، کنفرانس‌ها، و جلسات ملی می‌تواند مفید باشد (۱۵: ۲۶۲-۲۷۰).

پویی گنائو^۹ (۱۹۹۳) در تحقیقی با عنوان «نقش محققان به عنوان کاربران اطلاعات» دریافت که اطلاعات در توسعه

مناطق روستایی آمریکای لاتین نقش اساسی دارد. وی همچنین نشان می‌دهد که یکی از گروه‌هایی که بیشترین نقش را در توسعه دارند، همین محققان هستند و تأکید می‌کند که پشتیبانی اطلاعاتی محققان نیازمند همکاری متخصصان حوزه فناوری ارتباطات و کامپیوتر و کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی است (۱۱: ۱۳۰-۱۳۵).

رالینسون^{۱۰} و همکارش (۱۹۹۶) طی پژوهشی «استفاده محققان زیست‌شناسی از فناوری اطلاعات را برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی» خود مورد پژوهش قرار دادند. نتایج حاصل نشان داد که محققان ارشد در زمینه اطلاع‌یابی فعال‌تر از دیگر محققان هستند. همچنین نتایج نشان داد که نوع اطلاعات مورد تقاضا براساس مؤسسه و تخصص موضوعی دانشمندان متفاوت است (۱۲).

ماهونی^{۱۱} (۲۰۰۲) در تحقیق خود به «احترام سازمان و ارزیابی نیازهای اطلاعاتی بیماران پیش از بستری شدن» اشاره می‌کند. نتایج این پژوهش که در «منطقه بهداشت مرکزی ویکتوریا» انجام شده نشان می‌دهد که چهار موضوع درستی، ثبات، آشکارسازی و مدت زمان بستری شدن بیماران از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین محقق متذکر شده، شناسایی نیازهای اطلاعاتی این افراد، افزایش رضایت کارمندان نسبت به آموزش بیماران، کاهش لیست‌های انتظار برای اعمال جراحی را به دنبال دارد (۱۰).

7. Wilson

8. David Wood

9. Puignau

10. Rolinson

11. Mohony

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها

اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه پس از انتقال به رایانه از طریق نرم‌افزار EXCEL مورد پردازش قرار گرفته است.

از بین ۱۰۰ پرسشنامه‌ای که توزیع شد، تعداد ۸۱ نفر از پژوهشگران نسبت به تکمیل و عودت پرسشنامه اقدام کرده‌اند.

جدول ۱. توزیع فراوانی میزان تحصیلات پژوهشگران

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی	۳۰	۳۷
کارشناسی ارشد	۴۶	۵۷
دکترا	۵	۶

همان‌گونه که در جدول ۱ آمده است ۳۰ نفر (۳۷ درصد) مدرک کارشناسی، ۴۶ نفر (۵۷ درصد) مدرک کارشناسی ارشد، و ۵ نفر (۶ درصد) مدرک دکترا دارند.

جدول ۲. توزیع فراوانی نحوه کاربرد اطلاعات

موارد استفاده	فراوانی	درصد
انجام طرح‌های تحقیقی	۵۷	۷۰
روزآمد کردن اطلاعات تخصصی	۱۵	۱۸
ترجمه و تألیف	۷	۹
انتشار در مجلات داخلی	۲	۳

اطلاعات مندرج در جدول ۲ حاکی از موارد استفاده اطلاعات توسط پژوهشگران

است. پاسخ‌دهندگان انجام طرح‌های تحقیقی با ۷۰ درصد را مهم‌ترین عامل استفاده از اطلاعات ذکر کرده‌اند. در نتیجه، انجام طرح‌های تحقیقی رتبه نخست را دارد. استفاده از اطلاعات برای روزآمد کردن اطلاعات تخصصی با ۱۸ درصد رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. ۹ درصد استفاده از اطلاعات را برای ترجمه و تألیف ذکر کرده‌اند و انتشار در مجلات داخلی با ۳ درصد پایین‌ترین میزان در میان موارد کاربرد اطلاعات به‌شمار می‌رود.

جدول ۳. توزیع فراوانی میزان استفاده پژوهشگران

از منابع اطلاعاتی

منابع اطلاعاتی	فراوانی	درصد
کتاب	۴۹	۶۰
اینترنت	۷	۹
بانک‌های اطلاعاتی	۷	۹
گزارش	۳	۴
نشریات ادواری (مجلات)	۲	۳
روزنامه	۲	۳
سایر موارد	۱۰	۱۲

براساس اطلاعات مندرج در جدول ۳، کتاب به عنوان پر استفاده‌ترین منبع اطلاعاتی پژوهشگران با ۶۰ درصد در رتبه اول قرار دارد. اینترنت و بانک‌های اطلاعاتی هر دو به یک اندازه، با ۹ درصد، در جایگاه دوم قرار می‌گیرند. گزارش با ۴ درصد، و مجله و روزنامه هر دو به یک اندازه با ۳ درصد، در جایگاه بعدی قرار می‌گیرند.

جدول ۴. میزان استفاده پژوهشگران از منابع اطلاعاتی

بر حسب زبان

زبان	فراوانی	درصد
فارسی	۴۰	۵۰
انگلیسی	۳۳	۴۰
عربی	۵	۶
فرانسه	۳	۴

با توجه به مندرجات جدول ۴ مشاهده می‌شود که منابع اطلاعاتی مورد استفاده پژوهشگران بیشتر به زبان فارسی است و ۵۰ درصد از کل اطلاعات مورد نیاز آنها را شامل می‌شود. اطلاعات مورد استفاده به زبان انگلیسی با ۴۰ درصد از کل موارد استفاده در جایگاه دوم قرار دارد. زبان عربی با ۶ درصد در جایگاه سوم قرار دارد، و نهایتاً زبان فرانسه با ۴ درصد در پایین‌ترین سطح قرار می‌گیرد.

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، اطلاعات قابل توجه دیگری نیز به دست آمده، که به منظور جلوگیری از طولانی شدن، به طور خلاصه ارائه می‌گردد:

- درباره مجراهای دستیابی اطلاعات مورد نیاز از سوی پژوهشگران، کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما با ۴۸ درصد در جایگاه نخست قرار دارد. همچنین کتابخانه شخصی با ۱۹ درصد در رتبه دوم، اینترنت با ۱۶ درصد، شبکه‌های اطلاع‌رسانی داخلی و خارجی با ۶ درصد و تجارب شخصی با ۶ درصد در رتبه سوم، مشاوره با همکاران با ۵ درصد در رتبه چهارم قرار می‌گیرد.

- درباره شکل (فرمت) اطلاعات مورد استفاده، اطلاعات چاپی و غیرچاپی، هر دو به یک اندازه، با ۵۵ درصد، اطلاعات چاپی با ۳۶ درصد، اطلاعات غیرچاپی «دیجیتالی» با ۹ درصد مورد استفاده قرار می‌گیرند.

- در مورد روش مطلوب آگاهی از منابع جدید، نمایش تازه‌های کتابخانه از طریق سیستم رایانه با ۴۱ درصد در مرتبه نخست قرار می‌گیرد. ارسال فهرست تازه‌های کتابخانه با ۳۹ درصد در رتبه دوم، نمایش تازه‌های کتابخانه با ۶۱ درصد در مرتبه سوم قرار دارد.

- در زمینه استفاده یا عدم استفاده از شبکه جهانی اینترنت، پژوهشگران برای تأمین نیازهای اطلاعاتی خود (۷۵ درصد) از اینترنت استفاده می‌کنند، (۲۲ درصد) تا حدودی استفاده می‌کنند، و تنها ۲ درصد اصلاً استفاده نمی‌کنند.

- درخصوص مکان دستیابی به شبکه جهانی اینترنت ۷۰ درصد پژوهشگران «محل کار» را ذکر کرده‌اند، که در رتبه نخست قرار می‌گیرد. ۲۱ درصد از طریق کتابخانه مرکز تحقیقات به اینترنت دسترسی دارند، ۹ درصد نیز امکان دسترسی به اینترنت را در خانه دارند.

- در زمینه استفاده از سایت‌های مختلف اینترنت، ۵۱ درصد از گوگل، ۳۵ درصد از یاهو، ۱۰ درصد از آلتاویستا، و ۴ درصد از پروکویست^{۱۲} استفاده می‌کنند.

- در زمینه چگونگی دستیابی به منابع ۵۵/۶ درصد برگه‌دان، ۲۷ درصد مراجعه به

قفسه کتاب‌ها، ۱۱ درصد مراجعه به کتابدار، ۴ درصد پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته، و ۱/۲ درصد لوح‌های فشرده نوری و سایر موارد را ذکر کرده‌اند.

- در زمینه میزان رضایت از دریافت منابع اطلاعاتی از کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما، ۶۵ درصد نحوه ارائه خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه را «خوب» توصیف کرده‌اند، ۳۲ درصد این خدمات را «متوسط»، و تنها ۳ درصد آن را «ضعیف» ارزیابی کرده‌اند.

- در زمینه موانع دسترسی به اطلاعات، به ترتیب نبود منابع در کتابخانه مرکز تحقیقات (۵۱ درصد)، عدم آگاهی از وجود منابع (۲۱ درصد)، محدودیت وقت و اشتغال زیاد (۱۷ درصد)، و محدودیت ساعات کار کتابخانه (۱۱ درصد) ذکر شده است.

پاسخ به پرسش‌های اساسی و نتیجه‌گیری

در این بخش با استفاده از یافته‌های پژوهش به پرسش‌های اساسی مطرح شده پاسخ داده می‌شود.

در پاسخ به پرسش اساسی «مهم‌ترین منابع اطلاعاتی» براساس یافته‌های پژوهش، مهم‌ترین منبع اطلاعاتی جامعه آماری مورد نظر به ترتیب کتاب (۶۰ درصد) و پس از آن اینترنت و بانک‌های اطلاعاتی با (۹ درصد) قرار دارد و بیانگر آن است که علی‌رغم رشد سریع فناوری اطلاعات، کتاب هنوز دارای جایگاه ویژه‌ای در بین پژوهشگران است. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شکل مطلوب ارائه اطلاعات از نظر

پژوهشگران (منابع چاپی و غیرچاپی) هر دو به یک اندازه (۵۵ درصد) است، اما گرایش به شکل چاپی (۳۶ درصد) به مراتب بیشتر از شکل غیرچاپی و دیجیتال (۹ درصد) می‌باشد.

در پاسخ به پرسش اساسی «منابع اطلاعاتی به چه منظوری به کار می‌رود؟» یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که مهم‌ترین نوع فعالیت «پژوهش» است (۹۳/۸ درصد) و بیشترین هدف و انگیزه کسب اطلاعات انجام طرح‌های تحقیقاتی (۷۰ درصد) و روزآمد کردن اطلاعات تخصصی (۱۸ درصد)، و ترجمه و تألیف (۹ درصد) می‌باشد. همچنین از اطلاعات به دست آمده چنین استنباط می‌شود که هدف و انگیزه کسب اطلاعات، بیشتر رسیدن به اهداف سازمانی است تا اهداف فردی.

در پاسخ به این پرسش اساسی که «منابع موجود تا چه اندازه نیازهای پژوهشگران را مرتفع می‌سازد؟» یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ۵۳ درصد پژوهشگران از میزان پاسخگویی منابع موجود در کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما تا حد ۵۰ درصد، ۲۷ درصد آنها تا حد ۷۵ درصد، و ۲۰ درصد نیز تا حد ۲۵ درصد رضایت دارند. هیچ‌یک از پاسخگویان تا حد ۱۰۰ درصد رضایت نداشتند. همچنین ۶۵ درصد پژوهشگران از دسترس‌پذیر بودن منابع کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما رضایت دارند و تنها ۳ درصد رضایت ندارند.

در پاسخ به پرسش اساسی «نقش اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی»، یافته‌های تحقیق

نشان می‌دهد که با توجه به قابل دسترس بودن شبکه اینترنت در محل کار برای ۷۵ درصد پژوهشگران تنها ۱۶ درصد برای تأمین نیازهای اطلاعاتی خود از اینترنت استفاده می‌کنند. آنچه مسلم است اینکه علی‌رغم پیشرفت‌های به وجود آمده در حوزه فناوری اطلاعات هنوز جامعه مورد پژوهش فاصله زیادی با استفاده از رسانه‌های جمعی نوین دارد.

موتور جست‌وجوی گوگل، با ۵۱ درصد، بیشترین میزان استفاده را در بین جامعه مورد پژوهش دارد و پس از آن یاهو، با ۳۵ درصد، قرار دارد.

در پاسخ به پرسش اساسی «راه‌های دستیابی به منابع اطلاعاتی»، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مهم‌ترین مجرای دستیابی به اطلاعات از نظر پژوهشگران به ترتیب کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما با ۴۸ درصد، کتابخانه شخصی با ۱۹ درصد، اینترنت با ۱۶ درصد، و شبکه‌های اطلاع‌رسانی داخلی و خارجی تنها با ۶ درصد می‌باشد. بنابراین کتابخانه مرکز تحقیقات، مهم‌ترین مکان برای دستیابی به اطلاعات و منابع مورد نیاز است و همچنین مراجعه به برگه‌دان با ۵۵/۶۰ درصد بیشترین میزان فراوانی در نحوه‌ی بازایی منابع را به خود اختصاص داده است.

در پاسخ به پرسش اساسی «زبان منابع اطلاعاتی مورد نیاز»، نتایج نشان می‌دهد که ابتدا زبان فارسی (۵۰ درصد)، و پس از آن زبان انگلیسی (۴۰ درصد) بیشترین میزان استفاده را دارد. زبان‌های دیگر به ترتیب زبان عربی و زبان فرانسه است.

در پاسخ به پرسش اساسی «مهم‌ترین موانع دسترسی به اطلاعات»، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نبود منابع مورد نیاز در کتابخانه مرکز تحقیقات با ۵۱ درصد مهم‌ترین مانع دسترسی به اطلاعات می‌باشد. همچنین عدم آگاهی از وجود منابع (۱۸ درصد)، محدودیت وقت و اشتغال زیاد (۱۳ درصد) به عنوان دیگر موانع ذکر شده است.

پیشنهادات

۱. برگزاری دوره‌های آموزشی کامپیوتر به منظور آشنایی پژوهشگران با برنامه‌های نرم‌افزاری و همچنین منابع اطلاعاتی از طریق اینترنت، به منظور دسترس‌پذیری اطلاعات مورد نیاز پژوهشگران در کمترین زمان ممکن.

۲. برگزاری دوره‌های آموزشی مترجمی زبان انگلیسی در دو سطح عمومی و تخصصی برای پژوهشگرانی که از پایه ضعیفی برخوردارند و برای پژوهشگرانی که پایه نسبتاً قوی‌تری دارند؛ زیرا پژوهشگران پس از طی دوره‌های فوق‌قادر خواهند بود از منابع انگلیسی برای پیشرفت کار خود بیشتر استفاده کنند.

۳. با توجه به گرایش جامعه مورد پژوهش به استفاده از منابع چاپی، با در نظر گرفتن نیازهای هریک از گروه‌های پژوهشی، باید برای رفع نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران تلاش کرد و منابع درخواستی به موقع در دسترس پژوهشگران قرار گیرد.

۴. ایجاد یک پایگاه اطلاع‌رسانی در کتابخانه که به ارائه خدمات آگاهی‌رسانی

جاری از طریق تولید کتابشناسی‌ها، نمایه‌نامه‌ها، چکیده‌نامه‌ها، و همچنین اشاعه‌گزینشی اطلاعات و جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعات مورد نیاز پردازد.

۵. تجهیز، مجموعه‌سازی، و سازماندهی کتابخانه مرکز تحقیقات صدا و سیما به عنوان مهم‌ترین مکان برای دسترسی به اطلاعات با تأکید بر گردآوری کتاب‌های موردنیاز.

۶. جذب نیروهای متخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی برای کتابخانه مرکز تحقیقات در جهت ارائه خدمات اطلاعاتی مناسب‌تر به کلیه پژوهشگران.

منابع

۱. خسروجردی، علی. «بررسی نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران بانک تجارت». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۸۲.

۲. خوشنود، فاطمه. «نیازهای اطلاعاتی اعضای هیئت علمی مؤسسه بانکداری ایران وابسته به بانک مرکزی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۷۹.

۳. دادخواه، پروانه. «بررسی نیازهای اطلاعاتی موسیقی‌دانان ایرانی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۸۰.

۴. رضانی، زهرا. «بررسی نیازهای اطلاعاتی اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته‌های حقوق و علوم سیاسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۷۵.

۵. صدیقی، محمد. «بررسی عوامل و راههای مؤثر در رفع نیازهای اطلاعاتی محققین علوم زلزله». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۸.

۶. قیاسی، میترا. «بررسی نیاز اعضای هیئت علمی به منابع اطلاعاتی در دانشگاههای علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۷۴.

۷. معصومی، فرناز. «بررسی نیازهای اطلاعاتی متخصصان علوم دارویی و ارائه الگوی مناسب جهت رفع نیاز آنها». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۱.

۸. مکی‌زاده تفتی، فاطمه. «بررسی نیازهای اطلاعاتی اساتید محقق در دانشگاه شیراز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۷۶.

9. Coover, Robert V. "User needs and their effect on information center administration". *Special Libraries*, No.6 (1969): 446-456.

10. Mahony, Eileen Mcaree. *Listening and learning: exploring patients information needs as they themselves for hospitalization*. Canada: Royal Roods University, 2002.

11. Puignau, J. P. "The research as information user". *Revista AIBDA*, No.14 (Jul.1993): 130-135.

12. Rolinson, J. H; Meadows, A. J. "Information usage by biological researchers". *Journal of Information*

local authority social services departments:
a second report of project INISS". *Journal
of Documentation*, No. 35 (Jun.1979).

15.Wood N, David. "Discovering
the user and information need". *ASLIB
Proceedings*, No.21 (Jul.1984): 262-270.

Science, No.22 (1996).

13.Sangamesawaran, S. V. *Assessment
of information resources services and
information needs in food and technology
in India: a Surrey*. Mysore: Central food
technological research institute, 1976.

14.Wilson, T. D. "Information needs in

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۱۰/۲۰

